

Норми матеріального та процесуального права

Норми матеріального права

Закріплюють

Правове
становище майна
та осіб

Визначають

Певну модель поведінки
шляхом встановлення прав та
обов'язків суб'єктів права.

Права та обов'язки учасників
конституційних,
адміністративних,
фінансових, господарських,
трудових, цивільних,
сімейних та інших
правовідносин.

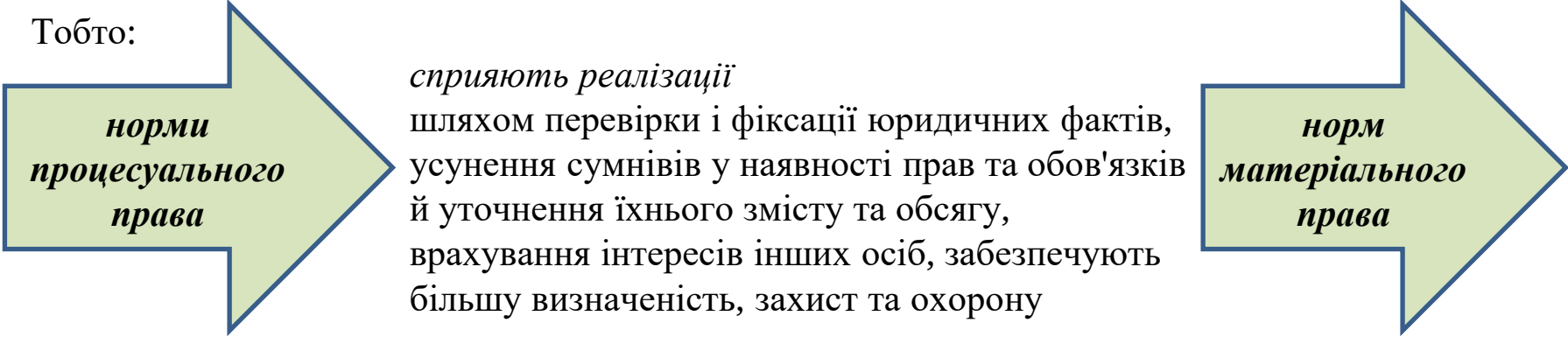
Підстави і межі
відповідальності за
правопорушення тощо

Частина норм матеріального права може бути реалізована у будь-якому порядку, без будь-яких додаткових передумов. Проте в деяких випадках порядок дій має важливе значення: права та обов'язки суб'єктів, передбачені нормами матеріального права, можуть бути реалізовані лише з дотриманням певних процедур.

Такі процедури, тобто *послідовність дій*, необхідних для реалізації передбачених матеріальним правом прав та обов'язків, встановлюються ***нормами процесуального права***.

Тобто:

***норми
процесуального
права***

сприяють реалізації
шляхом перевірки і фіксації юридичних фактів,
усунення сумнівів у наявності прав та обов'язків
й уточнення їхнього змісту та обсягу,
врахування інтересів інших осіб, забезпечують
більшу визначеність, захист та охорону

***норм
матеріального
права***

Матеріальне право

"Що можна або що необхідно робити?"

Процесуальне право

"В якому порядку реалізується або забезпечується відповідне правило поведінки? В якій послідовності вчиняти дії, аби досягти належного результату?"

Процесуальне право віддає перевагу централізованому, субординаційному правовому регулюванню, лише іноді дозволяючи координаційне або автономне регулювання (наприклад, статут господарського товариства може визначати порядок ухвалення рішень органами управління товариства, процедуру виплати дивідендів). Установлений за погодженням сторін порядок реалізації набуває обов'язкового характеру і забезпечується державою.

Серед процесуальних норм права виділяють:

- 1) *норми, що регламентують процедуру нормотворчості*, тобто встановлюють послідовність дій, які необхідно виконати суб'єкту нормотворчості для реалізації його нормотворчих повноважень (повноважень на встановлення, зміну або скасування нормативно-правових актів);
- 2) *норми, що регламентують процедуру правозастосування*, тобто встановлюють послідовність дій, які необхідно виконати суб'єкту правозастосування для ухвалення індивідуально-владного рішення у конкретній справі. Особливе значення серед процесуальних норм даної категорії мають правила, які визначають *процедуру судочинства*;
- 3) *норми, що регламентують процедуру здійснення інших правових форм діяльності* (наприклад, інтерпретаційної, контрольно-наглядової);
- 4) *норми, що визначають процедуру безпосередньої реалізації права*, тобто встановлюють послідовність дій, які необхідно виконати суб'єкту для виникнення, зміни, припинення чи підтвердження його прав або обов'язків (наприклад, подібні процедури можуть регламентувати укладення трудового договору, передавання прав на торговельну марку скликання і проведення загальних зборів акціонерного товариства).

Порушення норм матеріального та процесуального права.

Порушення норм процесуального права є обов'язковою підставою для скасування судового рішення:

1) Неповне з'ясування обставин справи: у справі 922/3913/23, №922/4222/23 №922/4876/23, №922/2738/21, №922/618/22 рішення прийнято при неповному дослідженні та наданні неналежної оцінки судом матеріалам справи на предмет доведення позивачем підстав для стягнення з відповідачів комісії за супроводження кредиту, що спричинило неправильне вирішення спору у даній справі.

2) У справах №922/2407/23, №922/1669/23, №922/1589/22 №922/2304/23, №922/3865/23, №922/2469/23, №922/4333/23, №922/4392/23, №922/2418/23, №922/831/23 (642/5684/23) судом в межах наданих йому повноважень (стаття 86 ГПК України) не забезпечено дотримання принципу змагальності та найбільш відповідного цьому принципу стандарту доказування - стандарту переваги більш вагомих доказів, не врахувавши того, що оцінка обставин справи здійснюється з урахування усієї сукупності наявних в ній доказів та правил й критеріїв, визначених ГПК України.

3) Судом за відсутності процесуальних підстав залишено позов без розгляду: у справі №922/1839/22 Господарський суд не навів жодних мотивів залишення без розгляду позову прокурора, поданого в інтересах держави в особі Міністерства освіти і науки України про стягнення коштів. Відповідно до пункту 5 частини третьої статті 162 Господарського процесуального кодексу України позовна заява повинна містити виклад обставин, якими позивач обґрунтовує свої вимоги; зазначення доказів, що підтверджують вказані обставини; правові підстави позову. Отже, наявність бездіяльності компетентного органу повинна бути предметом самостійної оцінки суду в кожному випадку звернення прокурора з позовом за конкретних фактичних обставин

У справі №922/559/23 суд залишив позов без розгляду всупереч висновкам щодо застосування норм частини 3 статті 22 і пункту 7 частини 1 статті 226 ГПК України, статей 5, 8 Закону України "Про міжнародний комерційний арбітраж", викладених в постанові Великої Палати Верховного Суду від 28.08.2018 у справі №906/493/16 та в постанові Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 12.05.2021 у справі №911/1110/20.

4) **Пред'явлення позову до неналежного відповідача:** у справах №922/5002/21, №922/3753/23 судом було пред'явлено позов до неналежного відповідача. За власною ініціативою суд не може залучити до участі у справі співвідповідача або замінити первісного відповідача належним відповідачем. Позивач не звертався у встановленому порядку з клопотанням про залучення до участі у справі міської ради як співвідповідача або про заміну неналежного відповідача. Водночас, пред'явлення позову до неналежного відповідача є самостійною підставою для відмови у задоволенні позову.

5) **Судом за відсутності процесуальних підстав було призначено експертизу:** у справі №922/4607/23 за змістом перших трьох питань, які були поставлені експерту, суд вимагав від експерта відповіді на суто правові питання про відповідність загального розрахунку небалансів за весь період договору - вимогам нормативно-правових актів, що , **до речі, взагалі не є предметом спору.**

Що стосується двох інших питань, поставлених на вирішення експерту, то суд вимагав від експерта висновку щодо підтвердження даних обліку електричної енергії (без обмеження періоду та конкретизації предмету дослідження), **тобто вимагав від експерта дослідити обставини замість суду,** а також щодо об'єкту, який не має відношення до спору в межах даної справи.

6) Повернення позовної заяви за відсутності процесуальних підстав: у справі №922/225/22 Господарський суд при постановленні ухвали про повернення позовної заяви, не зазначив про перевірку та результат такої перевірки зарахування судового збору до спеціального фонду Державного бюджету України із використанням комп'ютерної програми "Діловодство спеціалізованого суду". Обов'язок перевірки факту зарахування судового збору покладається на суд, і неподання стороною зазначених судом виписок не може бути підставою для повернення позовної заяви як такої, що не відповідає встановленим вимогам.

У справах №922/4899/23, №922/5393/23 у суду були відсутні правові підстави для повернення позивачу позовної заяви через ненадання доказів направлення відповідачу копії позовної заяви та доданих до неї документів саме за допомогою поштового зв'язку листом з описом вкладення, оскільки позовна заява оформлена відповідно до вимог та з урахуванням імперативної норми частини 7 ст.42 Господарського процесуального кодексу України, якою позивач звільнений від обов'язку направляти документи іншому учаснику справи, що зобов'язаний зареєструвати електронний кабінет, але не зареєстрував його. (аналогічна помилка у справі 922/4638/23)

7) Суд прийняв судові рішення про права, інтереси та (або) обов'язки осіб, що не були залучені до участі у справі: справа №922/639/23

8) Неправомірне винесення судом окремої ухвали: у справі №922/2655/16 суд в окремій ухвалі послався на приписи ч. 2 ст. 191 КК України, при цьому не зазначив в чому саме полягають конкретні порушення з боку боржника., за умови того, що: по-перше, останній не вказує, що грошові кошти належать саме йому та не відмовляється їх повертати банку; по-друге, боржник у період виконання повноважень ліквідатора оскаржував правочин, на підставі якого він отримав грошові кошти, що могло опосередковано вказувати про необхідність їх повернення не Банку, а покупцю; по-третє, ще з 2014 року між Банком та боржником відбуваються судові процеси, тобто існує спір у цивільних правовідносинах, щодо неповернення грошових коштів.

9) Судом за відсутності процесуальних підстав було задоволено заяву про вжиття заходів забезпечення позову у справі №922/5184/23, №922/5196/23 суд не навів жодного обґрунтування на підтвердження своїх висновків про адекватність і співмірність вжитих заходів із предметом заявлених позовних вимог, зокрема в частині їх відповідності та взаємозв'язку, а також співвідношення наслідків вжитих заходів з правами та обов'язками інших осіб. Не здійснили аналізу яким чином невжиття заявлених позивачем заходів може істотно ускладнити чи унеможливити ефективний захист або поновлення його порушених чи оспорюваних прав або інтересів, ураховуючи заявлені позовні вимоги. Натомість, вирішуючи питання про забезпечення позову, суд має брати до уваги інтереси не тільки позивача, а й інших осіб, права яких можуть бути порушені у зв'язку із застосуванням відповідних заходів.

10) **Необгрунтоване зупинення розгляду справи:** у справі №922/5096/23 ухвала суду Господарського суду Харківської області в частині зупинення провадження у справі не відповідає положенням п. 5 ч. 1 ст. 227 ГПК України, оскільки не містить як аргументованих та переконливих мотивів об'єктивної неможливості її розгляду до набрання законної сили судовими рішеннями у справах №910/9351/23 та №910/13203/23, так і щодо того, що зібрані у цій справі докази дійсно не дозволяють суду самостійно встановити та оцінити обставини (факти), які є предметом судового розгляду. (914/2336/23, 922/3173/23).

11) **Безпідставно застосовано заходи процесуального примусу:** у справі №922/2129/23 Господарський суд дійшов помилкового висновку про те, що адвокат не виконала процесуального обов'язку з явки в судове засідання на виклик суду, що стало наслідком затягування розгляду заяви позивача про ухвалення додаткового рішення, та, як наслідок, про зловживання адвокатом процесуальними правами та наявністю правових підстав для застосування до останньої заходів процесуального примусу у вигляді накладенні штрафу.

12) **Спір не підлягав розгляду у господарському судочинстві:** справа №922/543/23.

Неправильним застосуванням норм матеріального права вважається: неправильне тлумачення закону, або застосування закону, який не підлягає застосуванню, або незастосування закону, який підлягав застосуванню.

У справах **№922/3050/23, №922/2120/23** не правильно застосовано положення ст. 22 ЦК України, ст. 225 ГК України, а саме не враховано предмет доказування, належність доказів у такій категорії спору, судом надана неправильна оцінка доказам у справі, що спричинило неправильне вирішення спору по суті.

У Справі **№922/1150/22** судом було неправильно застосовано норми Закону України «Про відповідальність за несвоєчасне виконання грошових зобов'язань» .

Справа **№ 922/3734/21** – порушено норми ч. 2 ст. 631 ЦК України та ч. 3 ст. 640 ЦК.

Справи **№922/1296/22, №922/1444/20, №922/1682/22, №922/2321/22** порушено норми Закону України «Про публічні закупівлі».

Справа **№922/1412/22** порушено вимоги ч. 1 статті 203 Цивільного кодексу України, ч. 1, 7 ст. 17, ч. 1 статті 18 Закону України “Про охорону культурної спадщини”, ч. 4 статті 83, ч. 5 статті 122 Земельного кодексу України.

Справа **№922/2657/21** порушено норми ч. 4 ст. 49 Кодексу України з процедур банкрутства.

Справи **№922/2144/16 (922/3401/21), №922/2745/21** порушено приписи ст. 387 та 388 ЦК України.

У справі №910/2266/23 застосовуючи приписи статті 652 ЦК України через встановлення у справі форс-мажорних обставин, суд не врахував існування різниці у таких правових категоріях, як «форс-мажор» та «істотна зміна обставин», а також різне правове регулювання та правові наслідки виникнення відповідних обставин.

Справа №910/848/23 порушено приписи ч. 6 ст. 762 ЦК України.

У справі №619/766/18 суд не встановив і не зазначив у рішенні обставин і фактів, які підлягали встановленню, не зробив висновків по суті спору з огляду на положення ст. 7, 8 Закону України "Про фермерське господарство", не надав належної оцінки обставинам та умовам, зазначеним у заявах на отримання земельних ділянок.

Справа №922/856/23(910/8719/22) порушено приписи ч. 3 ст. 261 та ч. 44 ст. 267 ЦК України.

Справа №922/2265/22 порушено ст. 104, 107 ЦК України, не досліджено належним чином момент виникнення універсального правонаступництва.

Справа №922/2323/23 порушено приписи ст. 231, 232 ГК України

Справа №922/2645/22 порушено вимоги ч. 1 ст. 14-1 Закону України "Про торгово-промислові палати в Україні»

Справа №922/2574/23 порушено приписи ч. 6 ст. 762 ЦК України , що виключає застосування ч. 2 ст. 651 ЦК України, ст. 24 Закону України “Про оренду державного та комунального майна”.

Справа №922/3870/23 порушено приписи ч. 1 ст. 617, ст. 525, 526 ЦК України.

Справа №922/3883/23 порушено приписи частини 4 статті 80 Закону України «Про освіту», що в силу статей 203, 215 ЦК України та статті 207 ГК України.

Справа №922/4593/23, №922/2738/21 господарський суд під час вирішення даного спору не надав оцінки обставинам щодо існування між сторонами договірних (зобов'язальних) відносин та відповідно наявності/відсутності підстав для стягнення грошових коштів на підставі норм статті 1212 ЦК України.

Справа №922/3503/21 порушено приписи абз. 3 ч. 3 ст. 23 Закону України "Про прокуратуру».

Станом на 05.07.2024 року всього скасовано або змінено 166 судових рішень Господарського суду, з яких: скасовано повністю 103 рішення, змінено 16 рішень, скасовано ухвал 47, змінені ухвали відсутні.

Зі 160 скасованих рішень Господарського суду Східним апеляційним Господарським судом було скасовано 141 рішення, Верховним Судом 25 рішень.

БІЛЬШ ДЕТАЛЬНІШІ ПРИКЛАДИ

Закон не покладає обов'язку на особу, яка у зв'язку із невиконанням іншою зобов'язаною стороною зустрічного зобов'язання в порядку положень статті 538 ЦК України, почати виконання зобов'язання на власний ризик, однак надає право зупинити виконання обов'язку за договором або повністю чи частково відмовитися від нього.

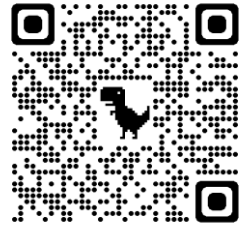
При цьому, беручи до уваги фактичне порушення власних інтересів шляхом невиконання іншою стороною зустрічного зобов'язання, закон так само не вимагає інформувати контрагента про відповідне рішення.

У відповідності до положень частин 1, 2 статті 613 ЦК України кредитор вважається таким, що прострочив, якщо він відмовився прийняти належне виконання, запропоноване боржником, або не вчинив дій, що встановлені договором, актами цивільного законодавства чи впливають із суті зобов'язання або звичаїв ділового обороту, до вчинення яких боржник не міг виконати свого обов'язку. Кредитор також вважається таким, що прострочив, у випадках, встановлених частиною четвертою статті 545 цього Кодексу. Якщо кредитор не вчинив дії, до вчинення яких боржник не міг виконати свій обов'язок, виконання зобов'язання може бути відстрочене на час прострочення кредитора.

В свою чергу встановлення судом апеляційної інстанції обставин неправильного застосування до спірних правовідносин положень статті 538 ЦК України, а також аналіз умов пункту договору, свідчить про недоведеність факту порушення відповідачем взятих на себе умовами договору зобов'язань зі здійсненням поставки товару в строк до 31.05.2022, а також відсутність правових підстав для стягнення з відповідача на користь позивача пені та штрафу як заходу відповідальності за порушення взятих на себе зобов'язань, чим спростовуються висновки суду першої інстанції, викладені в оскаржуваному судовому рішенні в цілому.

Таким чином, висновки Господарського суду щодо доведеності правових підстав для стягнення з відповідача на користь позивача пені та штрафу є помилковими та свідчать про неповне дослідження судом першої інстанції обставин справи, зокрема, в частині встановлення або спростування факту порушення відповідачем строку поставки товару за умови неналежного виконання покупцем зустрічного зобов'язання зі сплати суми попередньої оплати, та призвело до неправильного застосування Господарським судом до спірних правовідносин положень ст. ст. 538, 693 ЦК України.

В постанові Верховного Суду від 23.01.2020 у справі № 918/36/19 зазначено, що при вирішенні господарських спорів може бути досліджений висновок судової експертизи, яку було проведено в межах провадження з іншої справи, в тому числі цивільної, кримінальної, адміністративної. Висновок судової експертизи, яку було проведено в межах провадження з іншої справи оцінюється Господарським судом у вирішенні господарського спору на загальних підставах як доказ зі справи, за умови, що цей висновок містить відповіді на питання, які виникають у такому спорі, і поданий до Господарського суду в належним чином засвідченій копії.

Висновки експерта, виконані у кримінальному провадженні, можуть враховуватись у якості допустимих доказів судами інших юрисдикцій, окрім кримінальної. При цьому такий висновок є рівноцінним з іншими видами доказів, не має заздалегідь установленної сили та підлягає оцінці разом з іншими доказами у справі.

Враховуючи зазначене, Господарський суд Харківської області не позбавлений можливості самостійно здійснити оцінку висновку експерта №23861 від 30.12.2022 за результатами проведеної судової будівельно-технічної експертизи по кримінальному провадженню № 42022222020000005 та висновку експерта №СЕ-19/121-23/1628-ЕК від 27.02.2023 за результатами проведення судової економічної експертизи.

Колегія суддів наголошує, що для вирішення справи Господарському суду необхідно встановити наявність або відсутність в діях відповідача порушення господарського зобов'язання, яке спричинило настання збитків. В той же час, наявність або відсутність в діях відповідача кримінального правопорушення не має вирішального значення для встановлення обставин наявності чи відсутності в діях відповідача порушення господарського зобов'язання, яке потягло за собою настання матеріальних збитків. Відсутність в діях особи кримінального правопорушення не є беззаперечним свідченням відсутності в діях такої особи господарського правопорушення.

В той же час сама по собі взаємопов'язаність справ ще не свідчить про неможливість розгляду цієї справи до прийняття рішення в іншій справі, оскільки незалежно від результату розгляду справи №644/6657/23, Господарський суд має достатньо правових підстав для розгляду та вирішення по суті цієї справи, у відповідності до вимог законодавства, предмету та підстав позову.

Наведене свідчить, що Господарський суд необґрунтовано зупинив розгляд справи за наявності власних повноважень щодо оцінки доказів та встановлення обставин справи, що мало наслідком порушення принципів змагальності, диспозитивності судового процесу та розумності строків розгляду справи в суді.

Предметом апеляційного перегляду є ухвала місцевого господарського суду, якою вжито заходи процесуального примусу шляхом накладання штрафу на представника (адвоката) позивача, повноваження на представництво інтересів якого станом на дату ухвалення судового рішення були припиненими.

Відповідно до ч. ч. 1, 4 ст. 120 ГПК України суд викликає учасників справи у судове засідання або для участі у вчиненні процесуальної дії, якщо визнає їх явку обов'язковою. Ухвала господарського суду про дату, час та місце судового засідання чи вчинення відповідної процесуальної дії повинна бути вручена завчасно, з таким розрахунком, щоб особи, які викликаються, мали достатньо часу, але не менше ніж п'ять днів, для явки в суд і підготовки до участі в судовому розгляді справи чи вчинення відповідної процесуальної дії.

Частинами 1-3 ст. 196 ГПК України встановлено, що розгляд справи відбувається в судовому засіданні. Про місце, дату і час судового засідання суд повідомляє учасників справи. Учасник справи має право заявити клопотання про розгляд справи за його відсутності. Якщо таке клопотання заявили всі учасники справи, судовий розгляд справи здійснюється на підставі наявних у суду матеріалів.

Відповідно до ч. 1 ст. 41 ГПК України у справах позовного провадження учасниками справи є сторони та треті особи.

За приписами п. 2 ч. 1 та п. 3 ч. 2 ст. 42 ГПК України учасники справи мають право, зокрема брати участь у судових засіданнях, якщо інше не визначено законом, та *учасники справи* зобов'язані з'явитися за викликом суду в судове засідання, якщо їх явка визнана обов'язковою.

Отже, аналіз наведених положень чинного процесуального закону свідчить про те, що обов'язок з'являтися за викликом суду в судове засідання у випадку визнання такої явки обов'язкової покладено у позовному провадженні на учасників справи - позивача, відповідача та третіх осіб.

Судом апеляційної інстанції встановлено, що адвокат Вакуленко Є.В. на момент постановлення оскаржуваної ухвали не була наділена правами та обов'язками учасника справи, а також станом на момент виклику в судове засідання з розгляду заяви про ухвалення додаткового судового рішення не здійснювала представництво інтересів позивача, явка в судові засідання з розгляду справи якого була останнім забезпечена.

Про вказані обставини припинення повноважень на представництво інтересів Приватного підприємства «Санпром» Адвокатським об'єднанням «Іголан» та адвокатом Вакуленко Є.В. останньою було повідомлено суд першої інстанції, про що зазначено місцевим господарським судом в оскаржуваній ухвалі.

Враховуючи вищенаведене у сукупності, судова колегія вважає, що Господарський суд дійшов помилкового висновку про те, що адвокат Вакуленко Є.В. не виконала процесуального обов'язку з явки в судове засідання на виклик суду, що стало наслідком затягування розгляду заяви позивача про ухвалення додаткового рішення, та, як наслідок, про зловживання адвокатом Вакуленко Є. В. процесуальними правами та наявністю правових підстав для застосування до останньої заходів процесуального примусу у вигляді накладенні штрафу.

Задовольняючи позовні вимоги в цій справі, суди дійшли висновку про наявність у діях Відповідача всіх складових елементів цивільно-правової відповідальності, а саме: протиправна поведінка полягає у допущенні вирубки дерев у лісових масивах (кварталах і виділах) Ізюмського, Артемівського та Піщанського лісництв, які не обліковані матеріалами відведення насаджень та на рубку яких не видавались лісорубні квитки, допущенні побутового засмічення території об'єктів природно заповідного фонду, самовільному використанні водних ресурсів; шкідливий результат такої поведінки (шкоди) полягає у знищенні лісових культур, засміченні території; причинний зв'язок між протиправною поведінкою і шкодою зумовлений тим, що саме у зв'язку невиконанням Відповідачем обов'язків щодо забезпечення охорони та захисту лісових насаджень відбулися незаконні вирубки деревини за відсутності дозволів (лісорубних квитків) та, відповідно, незаконне знищення лісових культур, а незаконним видобутком водних ресурсів заподіяно шкоду у відповідному розмірі; вина особи, яка заподіяла шкоду, виражена у незабезпеченні належної охорони та захисту лісових ресурсів, які перебувають у постійному користуванні держлісгоспу, а також в умисному видобутку підземних вод без дозвільних документів.

Як вбачається зі змісту оскаржуваних судових рішень, такий висновок господарських судів ґрунтується на викладенні опису виявлених порушень вимог законодавства, наведених у Акті. Проте належне дослідження обставин щодо фактичного вчинення Відповідачем відповідних порушень, їх суті та належної фіксації під час перевірки, обґрунтованості заперечень Відповідача на Акт, а також правильності розрахунку спірної шкоди під час розгляду справи судами попередніх інстанцій не здійснено з огляду на таке.

Зокрема, суди послались на викладене в пункті 26 Опису порушення щодо незаконної рубки 180 сироростучих та 2 сухостійних дерев у кварталі 266, виділ 5.1 площею 0,9 га Ізюмського лісництва ДП "Ізюмське лісове господарство" (у кварталі 266 виділ 13.1 площею 1 га проведення переліку пнів зрубаних дерев не здійснено через неможливість внаслідок підготовки ґрунту для посадки лісових культур), призначеної у період з 19.11.2020 до 20.11.2020 в насадженнях, неушкоджених хворобами лісу та без урахування категорій стану дерев з огляду на невиявлення на момент обстеження 19.11.2020 ознак ураження дерев "кореневою губкою", наявність якої стала причиною для призначення рубки в кварталі 266, виділ 5.1 площею 0,9 га та кварталі 266 виділ 13.1 площею 1 га Ізюмського лісництва ДП "Ізюмське лісове господарство" через виявлення "кореневої губки" згідно з актом лісопатологічного обстеження та оцінки санітарного стану насаджень від 06.12.2019 та лісорубним квитком від 29.09.2020 серії ХАЖ №001417, який станом на 11.03.2021 не був анульований всупереч вимогам статей 69, 78 Лісового кодексу України.

Господарські суди не з'ясували обставини наявності передбачених законом підстав як для видачі лісорубного квитка від 29.09.2020 серії ХАЖ №001417, так і для його анулювання.

Тобто суди визнали доведеними обставини вчинення Відповідачем зазначеного правопорушення, виходячи з відомостей Акта як єдиного і достатнього доказу, залишивши поза увагою необхідність документального підтвердження таких відомостей, зокрема, тих, встановлення яких потребує не лише огляду особами, що беруть участь у перевірці, а й проведення інших досліджень тощо. При цьому, зазначивши про наявність заперечень Відповідача №12-05/247 від 23.03.2021 як невід'ємної частини Акта, суди не встановили змісту таких заперечень та не надали їм правової оцінки шляхом прийняття до уваги або відхилення з певних мотивів.

У зв'язку з наведеним Верховний Суд вважає слушними доводи Відповідача, що суди попередніх інстанцій під час розгляду справи в цій частині всупереч вимогам статей 13, 74 Господарського процесуального кодексу України по суті застосували концепцію негативного доказу, поклавши на Відповідача обов'язок зі спростування достовірності вказаних позивачем в Акті відомостей без надання оцінки їх достовірності з огляду на надані позивачем конкретні докази щодо їх документального підтвердження.

Також суди не перевірили правильність нарахування Інспекцією розміру заподіяних збитків у цій частині, виходячи з конкретних обставин щодо дійсного обсягу знищених лісових культур з огляду на їх характеристики, що підлягають врахуванню при обчисленні шкоди, та порядок їх встановлення.

**Щодо підстав для відмови
в задоволенні позову**

Постанова СхАГС від 09.01.2024 у справі № 922/2120/23
<https://reyestr.court.gov.ua/Review/116354578>

В даній справі першої інстанції правильно встановив факт припинення права оренди позивача земельною ділянкою в силу закону, тобто фактичне припинення правовідносин між сторонами за договором оренди землі від 20.02.2006 у зв'язку з переходом права оренди до набувача нерухомого майна, розташованого на земельній ділянці, проте дійшов помилкового висновку про задоволення позовних вимог, оскільки за висновками апеляційного господарського суду, позов ТОВ "Корпорація "АГРО-СОЮЗ" містить вимогу про встановлення судом факту, що має юридичне значення (припинення правовідносин), та не стосується захисту права цивільного, тому задоволення такої вимоги не є ефективним способом захисту права позивача, яке вже захищено законом.

За таких обставин оскаржуване судове рішення суперечить висновкам, викладеним у постанові Верховного Суду від 07.11.2018 у справі № 910/20774/17, на які посилається скаржник, оскільки суд першої інстанції задовольнив позовні вимоги у справі №922/2120/23, та не врахував, що обрання способу захисту, який не відповідає змісту порушеного права та не забезпечить його поновлення, є самостійною підставою для відмови в задоволенні позову.

Вказані висновки також узгоджуються із правовою позицією Верховного Суду наведеною в постанові у справі №903/852/21 від 23.08.2023.

Водночас колегія суддів вважає безпідставним в межах вказаної справи посилення суду першої інстанції на постанови (на які також посилався позивач) Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 28 вересня 2022 року у справі №663/1651/21 (спір про

визнання припиненням договору оренди землі, усунення перешкод у користуванні земельною ділянкою шляхом зобов'язання товариства повернути земельну ділянку власникові), постанови Великої Палати Верховного Суду від 19 жовтня 2022 року у справі №910/14224/20 (спір про визнання припиненими всіх зобов'язань заводу перед банком за кредитним договором), від 26 січня 2021 року у справі №522/1528/15-ц (спір про визнання договору поруки припиненим та про визнання договору поруки частково недійсним), від 19 січня 2021 року у справі №916/1415/19 (спір про визнання припиненими договорів іпотеки), від 27.11.2018 у справі №905/2260/17 (спір про визнання договору оренди нежитлового приміщення припиненим) та на постанову Верховного суду від 23 травня 2023 року у справі №927/8/22 (спір про визнання укладеним договору оренди землі та зобов'язання провести державну реєстрацію права оренди на земельні ділянки), оскільки зазначені справи не є справами з подібними правовідносинами зі справою №922/2120/23 та стосується інших обставин справи.

Отже, Господарським судом під час розгляду даної справи не було враховано вищевикладеного, що призвело до ухвалення необґрунтованого рішення про задоволення позову, яке не може бути залишено в силі.

Застосування конкретного способу захисту цивільного права залежить як від виду та змісту правовідносин, які виникли між сторонами, від змісту права чи інтересу, за захистом якого звернулася особа, так і від характеру його порушення, невизнання або оспорення. Такі право чи інтерес мають бути захищені судом у спосіб, який є ефективним, тобто таким, що відповідає змісту відповідного права чи інтересу, характеру його порушення, невизнання або оспорення та спричиненим цими діями наслідкам. (Подібні висновки викладені у постановях Великої Палати Верховного Суду від 05.06.2018 у справі № 338/180/17 (пункт 57), від 11.09.2018 у справі № 905/1926/16 (пункт 40), від 30.01.2019 у справі № 569/17272/15-ц, від 11.09.2019 у справі № 487/10132/14-ц (пункт 89), від 16.06.2020 у справі № 145/2047/16-ц (пункт 7.23).

Позивач просить суд розірвати договір оренди земельної ділянки у зв'язку з порушенням відповідачем своїх зобов'язань щодо сплати орендної плати.

Як встановлено Господарським судом на земельній ділянці розташований об'єкт нерухомості, і саме для його розміщення позивач виділяв цю земельну ділянку. Об'єкт нерухомості є власністю відповідача. Право власності на об'єкт нерухомості набуто на законних підставах, а саме на підставі договору купівлі-продажу. На цей час право власності зареєстровано саме за відповідачем.

Згідно вимог Закону України «Про оренду землі», Земельного кодексу України, Цивільного кодексу України з моменту придбання особою об'єкта нерухомості, у набувача виникає право на оренду земельної ділянки на якій вона розміщена. Зазначені вище закони визначають також обов'язковість укладання такого договору.

За таких обставин, задоволення позовних вимог позивача про розірвання договору оренди земельної ділянки не призведе до поновлення прав територіальної громади м. Харкова, оскільки остання не зможе передати зазначену земельну ділянку іншій юридичній особі, так як саме відповідач є особою, яка в силу приписів статті 377 Цивільного кодексу України має право на її оренду, а отже, така вимога не є ефективним способом захисту прав територіальної громади міста.

Тобто позивачем, в даному випадку, обрано не є ефективний спосіб захисту права, що є самостійною підставою для відмови у задоволенні цієї позовної вимоги.

Частиною шостою статті 18 Закону про банкрутство визначено, якщо протягом шести місяців з дня винесення ухвали про санацію до господарського суду не подано плану санації боржника, господарський суд приймає рішення про визнання боржника банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури відповідно до цього Закону.

Оскільки Закон про банкрутство (у зазначеній редакції) не містить відповідних положень щодо порядку внесення змін та доповнень до плану санації боржника, тому внесення таких змін та доповнень, якщо вони зачіпають істотні умови плану санації, має відбуватися у тому ж порядку, що і затвердження такого плану (така правова позиція узгоджується з висновками Верховного Суду, викладеними у постанові від 10.05.2018 у справі № 5021/1878/12).

Таким чином, процедура зміни положень плану санації регулюється відповідними нормами Закону про банкрутство про затвердження плану санації в цілому, тобто зміни до плану санації мають бути схвалені зборами кредиторів та, у встановлених законом випадках, погоджені органом, уповноваженим управляти державним майном, після чого такі зміни підлягають затвердженню господарським судом.

У цій справі Господарським судом встановлено (як зазначено вище в описовій частині цієї постанови), що зміни до плану санації Боржника керуючим санацією розроблені у зв'язку із тим, що попередній план санації, затверджений ухвалою господарського суду від 15.09.2011, виконаним не був.

Такі зміни включали частковий продаж нерухомого майна Боржника та передачу іншого такого майна в оренду, що не суперечить вимогам частини другої статті 18 Закону про банкрутство, вірного висновку про що дійшли попередні судові інстанції.

Судом також з'ясовано, що Зміни від 05.06.2023 до плану санації Боржника були схвалені рішенням зборів кредиторів № 2 від 19.06.2023, однак Фондом (органом уповноваженим управляти майном Боржника) не надано висновку про відмову у погодженні чи відповідного погодження поданих йому на розгляд змін до плану санації.

Суд керувалися тим, що погодження Фондом планів санації та змін до них врегульовано Порядком № 403, відповідно до пункту 1 розділу IV якого державний орган приватизації у десятиденний строк з дня одержання відповідного письмового звернення, надає свій висновок про погодження або відмову у погодженні плану санації.

За таких обставин та наведених норм суд констатував, що керуючим санацією дотримано встановлену законом процедуру розробки та розгляду змін до плану санації, такі зміни відповідають вимогам закону, а орган з управління державним майном не виконав своїх повноважень щодо надання відповідного висновку протягом встановленого законом строку.

Ураховуючи позицію кредиторів у цій справі та пріоритетність процедури санації порівняно із застосуванням щодо боржника ліквідаційної процедури, Господарський суд, з висновками якого погодився суд апеляційної інстанції, дійшов висновку про необхідність затвердження Змін до плану санації Боржника попри те, що такі зміни не були погоджені Фондом - органом з управління державним майном.

Верховний Суд не може погодитись з такими висновком, оскільки судом не дотримано встановленого законом порядку затвердження господарським судом плану санації (у цьому випадку – змін до плану санації).

Так, імперативними нормами наведеної вище частини п'ятої статті 18 Закону про банкрутство було визначено, що для звернення до господарського суду із клопотанням про затвердження плану санації підприємства-боржника, у майні якого частка державної власності перевищує п'ятдесят відсотків, керуючий санацією зобов'язаний попередньо погодити такий план з органом, уповноваженим управляти державним майном.

При цьому можливість у Господарського суду затвердити план санації боржника (у цій справі – змін до такого плану) тими ж імперативними нормами частини п'ятої статті 18 Закону про банкрутство поставлена в залежність від дотримання обов'язкових умов, а саме: схвалення зборами кредиторів та погодження заставними кредиторами, а у визначених законом випадках (щодо підприємств-боржників з часткою державної власності більше п'ятдесяти відсотків) – додаткового погодження органом, уповноваженим управляти державним майном.

Однак, всупереч наведеним нормам судом у цій справі затверджено зміни до плану санації Боржника без їх погодження Фондом.

З'ясування фактичних обставин справи має здійснюватися судом із застосуванням критеріїв оцінки доказів, передбачених статтею 86 Господарського процесуального кодексу України щодо відсутності у доказів заздалегідь встановленої сили та оцінки кожного доказу окремо та їх сукупності в цілому.

Верховний Суд неодноразово наголошував на необхідності застосування категорій стандартів доказування та зазначав, що принцип змагальності забезпечує повноту дослідження обставин справи. Зазначений принцип передбачає покладання тягара доказування на сторони. Одночасно цей принцип не передбачає обов'язку суду вважати доведеною та встановленою обставину, про яку сторона стверджує. Така обставина підлягає доказуванню таким чином, аби задовольнити, як правило, стандарт переваги більш вагомих доказів, тобто коли висновок про існування стверджуваної обставини з урахуванням поданих доказів видається більш вірогідним, ніж протилежний.

Такий підхід узгоджується з судовою практикою Європейського суду з прав людини (далі - ЄСПЛ), який у рішенні від 23.08.2016 у справі "Дж. К. та інші проти Швеції" зазначив, що "у країнах загального права у кримінальних справах діє стандарт доказування "поза розумним сумнівом" ("beyond reasonable doubt"). Натомість у цивільних справах закон не вимагає такого високого стандарту; скоріше цивільна справа повинна бути вирішена з урахуванням "балансу вірогідностей". ... Суд повинен вирішити, чи являється вірогідність того, що на підставі наданих доказів, а також правдивості тверджень заявника, вимога цього заявника заслуговує довіри".

Крім того у пунктах 1-3 частини 1 статті 237 Господарського процесуального кодексу України передбачено, що при ухваленні рішення суд вирішує, зокрема, питання, чи мали місце обставини (факти), якими обґрунтовувалися вимоги та заперечення, та якими доказами вони підтверджуються; чи є інші фактичні дані, які мають значення для вирішення справи, та докази на їх підтвердження; яку правову норму належить застосувати до цих правовідносин.

Даний правовий висновок викладено у постанові Верховного Суду від 05 грудня 2023 року у справі № 920/659/22.

Наведене свідчить, що доводи апелянта про порушення судом першої інстанції норм процесуального права, а саме ст. 91 ГПК України під час ухвалення оскаржуваного судового рішення, знайшли своє підтвердження в матеріалах справи. Вказане призвело до ухвалення судом першої інстанції рішення суду та викладення відповідних висновків на підставі помилково взятих до уваги доказів (видаткових накладних, актів приймання-передачі продукції), які подані позивачем із позовної заявою на підтвердження здійснення господарської операції у червні 2021 року всього на суму боргу 2 915 832, 44 грн., проте оригінали яких так і не були надані на вимогу суду для огляду, та, в тому числі, й на вимогу суду апеляційної інстанції.

У разі порушення правил об'єднання позовних вимог суд з метою виконання завдання господарського судочинства може не повертати позовну заяву, а за клопотанням учасника справи або за власною ініціативою самостійно роз'єднати позовні вимоги за правилами частини шостої статті 173 ГПК України та розглянути кожну з заявлених вимог окремо.

З позовних матеріалів справи вбачається, що позовні вимоги подані одним і тим же позивачем до одного й того самого відповідача є такими, що виникли з аналогічних підстав і водночас пов'язані між собою одним і тим самим способом захисту прав і законних інтересів.

Частиною другою статті 182 ГПК України визначено, що у підготовчому засіданні суд, зокрема, вирішує питання об'єднання справ і роз'єднання позовних вимог, прийняття зустрічного позову, якщо ці питання не були вирішені раніше; може роз'яснювати учасникам справи, які обставини входять до предмета доказування; з'ясовує, чи повідомили сторони про всі обставини справи, які їм відомі; вирішує заяви та клопотання учасників справи; здійснює інші дії, необхідні для забезпечення правильного і своєчасного розгляду справи по суті.

Отже, наявність підстав для роз'єднання позовних вимог за правилами частини шостої статті 173 ГПК України та розгляду кожної з вимог окремо унеможливилює повернення судом позовної заяви незалежно від того, чи суд застосував надані йому повноваження.

